

Mindenki másként csinálja ?

A Könyvtáros szerkesztősége az utóbbi években egyre sikeresebben nyúl a közművelődési könyvtári hálózat egy-egy gyenge pontjához. Ezt a ténynek és dicséretnek is tekinthető megállapítást igazolja a *fruska-vita* és a hálózati-módszertani munkáról indított, most zajló eszmecsere, amely cseppet sem érdektelenebb, mint az előző, legfeljebb kevesebb érzelmi vihart kavarr, mivel kevesebb egyéni érzékenységet érint.

Szita Ferenc vitaindító írása és az azt követő, különböző megközelítésű hozzászólások igen változatos képet festenek a hálózati-módszertani munkáról. A következőkben az ő írásaikhoz kapcsolódik néhány gondolatom, s egy-két, eddig nem említett szempontra is próbálok utalni.

Megye, járás, városkörnyék, körzet

A többségében közigazgatási egységeknek megfelelő elnevezések felsorolásával a helyszíneket igyekszem jelezni, ahol hálózati-módszertani munka folyhat, illetve folyik. Talán feleslegesnek tűnhet ez az ismert felsorolás, mégis ha megkérdeznénk a szakembereket, hogy az egyes szinteken miben azonos és miben eltérő a hálózati-módszertani munka, minden bizonnyal igen eltérő véleményeket hallhatnánk. Az okok közül néhányat talán nem érdektelen megemlíteni.

A közművelődési könyvtári hálózat szakmai színvonala igen nagy eltéréseket mutat megyénként és még nagyobbakat járásonként, városenként. (Az eltéréseknek számtalan okuk van, de annak vizsgálata, hogy miért nagyok az eltérések az egyes közigazgatási egységek könyvtárainak szakmai színvonalában, külön vita témája lehetne.) Itt csak azt érdemes leszögezni, hogy a különbségek önmagukban is eltérő formai és tartalmi feladatokat adnak a hálózati-módszertani központoknak. Például: egészen más a módszertani munka tartalma azokban a nagyközséges megyékben, járásokban, ahol jórészt főfoglalkozású, esetleg szakképzett könyvtárosok működnek a települések könyvtáiraiban, mint azokon a helyeken, ahol a jobbára gyakran cserélődő tiszteletdíjasok, részfoglalkozásúak látják el a könyvtári teendőket, többnyire szakképzetlenül. Vagyis az egyik megyében vagy járásban még van létjogosultsága az „ösi”, legegyszerűbb módon segítő módszertani munkának, máshol az ilyen tevékenység legfeljebb az igen kritikus helyzetekben képzelhető el. A példákkal csupán arra kívántam utalni, hogy ma már aligha lehet országosan egységes hálózati-módszertani munkáról beszélni és ábrándozni. Ezért a hálózati egységeken belül a hálózati központoknak maguknak kell megkeresniük a legjobban alkalmazható módszereket, figyelembe véve a könyvtári szervezet, a társadalmi, gazdasági környezet adottságait és lehetőségeit. Nem gyökereiben új, hanem a meghatározott helyzetekhez, adottságokhoz, lehetőségekhez igazodó módszerek megtalálásáról és alkalmazásáról van szó. A tapasztalatok szerint ez sem mindig könnyebb feladat, mint a teljesen új módszerek kimunkálása.

A közművelődési könyvtári hálózat felépítése — vagy talán célszerűbb, ha azt mondjuk: hierarchiája — is lényeges eltéréseket, esetleg gondokat okozhat a hálózati-módszertani munkában. Ez a hierarchia az államigazgatási szervezethez igazodik-kötődik, de nem rendelkezik hatalmi, hatósági „jogosítványokkal”, amikre sokszor áhítoztak már a hálózati központok. Hányszor lehetett ilyeneket hallani: mennyivel másként mennének a dolgok, ha utasíthatnánk a járásokat, városokat, községeket; ha *mi* (megye, járás) olgathatnánk, adhatnánk pénzüsségeket a különféle célokra. A hatalom vagy annak valamilyen eszköze (például a pénz) rögtön tekintélyt ad gyakorlójának, s könnyen kialakul a vélemény, hogy ezek révén a lehető legjobb és legcélszerűbb feladatmegoldások születnek. Ám a hálózati központok eddig csak kívánták a hatalmi jogosítványok bizonyos körét és fokát, ezek megszerzésének lehetősége azonban alig vagy egyáltalán nem adatott meg nekik.

Tulajdonképpen az egykori járási tanácsok emlegetése mögött nincs más tartalom, mint az, hogy ha nem is volt saját jogosítványa egy-egy járási könyvtárnak, de legalább mögötte, mellette állt a hatalmi szerv, amelyre — néha mintegy fenyegetésként — hivatkozni lehetett. Hosszabb távon sem várható, hogy saját utasítási jogkört kapjanak a hálózati központok. A szélsőséges és súlyos hibák észlelése esetén számukra is ugyanaz a lehetőség adódik, mint bárki másnak: a fenntartó, illetve felügyeleti szerveknél bejelenthetik a hibákat, bajokat, és kérhetik megszüntetésüket. Igaz, ez az út hosszabb, esetenként bonyodalmasabb, mint a direkt utasítások lehetősége. Talán ezért is nem járják végig minden esetben a hálózati központok, amikor szükséges volna. Elképzelhető, hogy e lehetőségek ki nem használásából is származnak gondjai a hálózati-módszertani munkának.

A hálózat hierarchikus felépítéséből más gondok is adódhatnak. Úgy illenék, hogy a piramisra emlékeztető hierarchiának legyen csúcsa, ahonnan az egy szinttel lejjebb levő megyei könyvtárak hálózati-módszertani irányítása történik. E csúcs léte azonban bizonytalan, mert erre a helyre egyetlen jogszabály sem helyez intézményt.

Ez azt jelenti, hogy jogszabályi alapon senki nem kérheti számon például a Könyvtártudományi és Módszertani Központtól, miért nem végez hálózati-módszertani munkát a megyei könyvtárak körében. A megyei, a városi, a járási könyvtárak hálózati szerepköre már jogi formulákba van öntve. Legfeljebb az marad tisztázatlanul, hogy egy-egy nagyobb körzet könyvtára betölthet-e hálózati-módszertani szerepkört. Azt hiszem, nem is ez, hanem a csúcs körüli bizonytalanság okozza a nagyobb gondot, mert időnként úgy tűnik, hogy a megyei könyvtárak is szívesen fogadnák tevékenységük hatékonyabb, rendszeresebb szakmai elemzését és támogatását. E munkát a négy-öt évenkénti szakfelügyeleti vizsgálatok sem pótolhatják.

A hierarchikus felépítésből adódóan a megyei, a városi és a járási szinten is támadhatnak gondok. Ugyanis a hierarchikus felépítés eleve magában foglalja azt a feltételezést, hogy a magasabb lépcsőn álló intézmény szakmailag is minden tekintetben magasabb színvonalat képvisel az építmény alsóbb szintjén állóknál. Köztudomású azonban, hogy a valóság nem mindig felel meg e feltételezésnek. Előfordult már, hogy egy-egy városi, járási könyvtár szakmailag igényesebbnek, az új megoldások keresésében és megvalósításában kezdeményezőbbnek bizonyult hálózati központjánál. Az ilyen helyzet könnyen okozhat konfliktusokat, amelyek ronthatják a hálózati-módszertani munka hitelét, valódi értékét is.

Ugyancsak a megyei és a járási hálózatok központjai közötti összeütközések forrása lehet az, ha nincs kellően tisztázva a *területi illetékesség*. A jogszabály csak azt mondja ki, hogy a megyei könyvtár hálózati központ, a városi és járási könyvtár pedig alközpont, és a feladatok elhatárolásával csak annyiban foglalkozik, amennyiben felsorolja a hálózati központ feladatait. Az alközpontok feladatairól nem szól, de a szakemberek jól tudják, hogy ezek lényegében ugyanazok, mint a hálózati központok teendői, csak az illetékességi területük és a lehetőségük kisebb.

Ha már léteznek alközpontok, természetesnek látszanék, hogy a megyei könyvtárak önálló hálózati-módszertani tevékenysége a városi, járási könyvtárak szintjéig terjedjen, az alatt, a községekben a megyei könyvtár legfeljebb a városi, járási könyvtárral együtt vele egyetértésben végezzen hálózati munkát, illetve csak a városi, járási könyvtárak hálózati-módszertani munkájának megismerése, megítélése végett látogassa a községi könyvtárakat. Bármennyire is ennek az elvnek illenék érvényesülnie, a valóság jórészt más. A községi könyvtárosok lehetnének a megmondhatóí, hányszor kaptak egymásnak ellentmondó instrukciókat a megyei, illetve a járási hálózati-módszertani könyvtárosoktól. Mivel az ilyen esetek nem mentek ritkaság számba az elmúlt évtizedben, a községi könyvtárosoktól, de még a fenntartóktól is sokszor lehetett lehangoló véleményt hallani a hálózati-módszertani munkáról. Vita támadhat a hálózati központ és az alközpont között egy-egy szakmai feladat megoldásának módjairól, de az már legfeljebb egymás és a hálózati-módszertani munka lejáratására jó, ha megállapodás, egyetértés híján egymást kontrázó megoldásokat kívánnak a községi könyvtáraktól. Ha tényleg válságba került a hálózati-módszertani munka, akkor ehhez az ilyen esetek is hozzájárultak.

Szolgáltatni és szolgáltatást közvetíteni

Majdnem igazat lehet adni Halász Bélának abban, hogy „az úgynevezett instruáló tevékenység helyébe a szolgáltatások közvetítésének kell lépnie...”. Azt hiszem, amíg kezdő könyvtárosok lesznek, addig bizonyos fajta és mértékű instruáló tevékenységre is szükség lesz. Abban viszont teljesen igaza van Halász Bélának, hogy a hálózati központok, alközpontok szolgáltatásközvetítő szerepének növekednie kell. Azt pedig mindig az érdekelt intézményekben lehet eldönteni, hogy a megfelelő szolgáltatások közvetítésében a hálózati központok, alközpontok milyen beosztású munkatársai játsszanak szerepet.

A szolgáltatások közvetítésén kívül igen fontos volna a hálózati központok, alközpontok saját szolgáltatási körének bővítése is. Ilyen szolgáltatásnak tekinthetjük például, ha a hálózati központ, alközpont egy-egy terület könyvtárainak szervezetére, működésére, ellátására új elképzelést dolgoz ki, és segíti annak megvalósulását. Erre már akadnak példák az országban, de talán nem elegendő számban.

Persze a saját szolgáltatások körének bővítése nem egyszerűen elhatározás kérdése. Ismerve a hálózati központok és alközpontok anyagi, tárgyi, személyi feltételeiben megmutatkozó nagy különbségeket, szolgáltatási lehetőségeiket is igen eltérőeknek minősíthetjük. Kérdés azonban, hogy minden lehetőséget igyekeznek-e feltárni és kihasználni a könyvtárak. Épp a *Könyvtáros* hasábjain említette valaki, hogy akár egy egész megyét is elláthatnának katalóguscédulával Mini-graph másolókészülékük segítségével. Vajon a községi könyvtárak többségében miért a könyvtárosoknak maguknak kell „lepötyögtetniük” a korábbi évekről hiányzó katalóguskartonok címléírásait? Miért nem lehetne megszervezni a hiányok felderítését, és szolgáltatásként adni a pótlást? Ez persze csak egy példa, ami talán nem is a legszerencsésebb, hiszen nincs minden megyében Mini-graph. De az egyéb reprográfiai eszközök segítségével nyújtható szolgáltatások körét is talán lehetne bővíteni, a kötetzeti szolgáltatások példájára.

A példák egy része azt is igazolni látszik, hogy a hálózati-módszertani tevékenységben igen alapos *szervező munkára* van szükség, de nem a korábbi „lőti-futi” értelemben. A *szolgáltatások feltételeit, körülményeit kell alaposan kidolgozni, illetve megszervezni*. Ha ez történik, új értelmet kaphat a ma már csak ritkán, és rossz ízzel emlegetett „szervezőkönyvtáros” megnevezés.

A szolgáltatások, a szolgáltatások közvetítésének nagyralátó emlegetése közben sem feledkezhetünk meg a valóságról: a hálózati-módszertani munkában még sokáig egymás mellett fognak élni az „ösi” elemek, formák, módszerek és az újabbak. Ez utóbbiak térhódításának segítése viszont elengedhetetlen.

Milyen legyen a módszertani könyvtáros?

Ha majd a fruska-vitát követő mostani módszertani vita után lezajlanak a feldolgozó, a gyermekkönyvtári, a könyvtárvezetési stb. viták is, remélhetőleg valamennyiből az derül ki majd, hogy az adott területen dolgozó „...legyen egyszerűen jó szakember és teljes életet élő ember!” Az idézett részt Halász Béla írásából vettem, ám azt hiszem, ő is inkább egy általános emberi követelményt próbált megfogalmazni, és nem teljes körű meghatározást kívánt adni. Hiszen a jó könyvtári szakember nem feltétlenül rendelkezik kiváló szervező képességgel, vagy nem bizonyos, hogy képes teljesen áttekinteni egy megye könyvtárügyének feladatait, de valamely szűkebb munkaterületen nagy hozzáértéssel végzi munkáját.

Végül is arra a kérdésre, hogy milyen legyen a módszertani könyvtáros, nem próbálok választ adni, mert az én meghatározásom is minden bizonnyal hiányos lenne, kiegészítésre szorulna, mint azok a válaszok, amelyeket az előttem szólók igyekeztek adni. Nem is a meghatározás a lényeges, hanem az, hogy a hálózati-módszertani központok és alközpontok felismerjék a hozzájuk tartozó területek *sajátosságai*ból és *lehetőségei*ből adódó feladatokat. Ha e feladatok új módszereket kívánnak, akkor ezek megkeresésében, kidolgozásában legyenek kezdeményezők és következtetések saját hálózatuk, esetleg mások javára.